

גישה מערכתית ליישוב סכסוכים במשפחות בהליכי גירושין- בהתאם לניסיון שנצבר בחו"ל

מאת: ד"ר סוזן זיידל (פורסם לראשונה בגליון 4, מרץ 2004, של "בהסכמה", כתב עת המרכז הארצי לגישור וליישוב סכסוכים)

אחד הממצאים החד-משמעיים והבולטים ביותר העולים ממחקרים על גירושין הוא שקונפליקטים בין ההורים, אם במסגרת נישואין ואם במסגרת גירושין, פוגעים בבריאותם הנפשית של הילדים (Lamb et al, 1997); Ayoub et al, 1999). חברה שדואגת לשלום הילדים שהוריהם מתגרשים, ראוי שתבנה מערכת שממתנת קונפליקטים בתוך המשפחה לא כל שכן שתימנע מיצירת מנגנונים או מערכות שמגבירות קונפליקטים מסוג זה. במקרה של גירושין, רצוי כי מיתון הסכסוכים ויישובם בהסכמה יהוו מטרה וקו מנחה לכל הגורמים במערכת: הרשות המחוקקת (החוקים הרלוונטיים), עורכי-הדין המייצגים את בני-הזוג, בתי המשפט לענייני משפחה ובתי-הדין הדתיים וכל השירותים החברתיים הפועלים בתחום. כאשר כל הגורמים הללו יפעלו בכיוון אחד – למען מיתון הסכסוכים ויישובם בהסכמה – המשפחות הגרושות יעברו את המשבר ביתר קלות ופחות צלקות בנפשם. כמו כן, המסר החברתי לזוגות מתגרשים יהיה חד-משמעי: יש להסדיר את הגירושין בדרכי נועם, ככל שאפשר, ולהימנע מקונפליקטים שפוגעים בילדים. חקיקה המצויה, הרצויה והצורך בגישור חובה השימוש בגישור להסדרת גירושין הפך לדרך המקובלת והמועדפת ברחבי העולם (זיידל, 1993; זיידל, 2001). עד לאחרונה, רוב הגישורים בתחום הגירושין בישראל התנהלו במגזר הפרטי עם משפחות שטרם פנו לבית המשפט. זוגות, הפונים לגישור ביוזמתם, הם, בדרך כלל, בעלי מוטיבציה להימנע מקונפליקטים חריפים, ועד כה הם מהווים אחוז קטן מכלל המתגרשים. הקמת בתי משפט לענייני משפחה טרם השפיעה באופן משמעותי על מידת השימוש בגישור והסיבה לכך היא שהמערכת אינה מעודדת את השימוש בגישור, בדומה לנעשה במדינות אחרות. אם רוב התיקים, בעידוד המערכת המשפטית, יופנו לגישור, הגישור עשוי להצליח ליישב חלק גדול מסכסוכי גירושין (50%-60%). יחידות הסיוע, שליד בתי המשפט לענייני משפחה, נותנות כיום שירותי גישור בחלק קטן מהתיקים המתדיינים בבית המשפט (היחידות היו מסוגלות להעניק שירותי גישור בתיקים רבים יותר לו מספר חברי הצוות ביחידות היה גדול יותר). כמו כן, מספר מועט של תיקים מופנים למגשרים חיצוניים על ידי שופטים ועל ידי המחלקה לניתוב תיקים של בית המשפט. מספר ההפניות לגישור משתנה מעיר לעיר ואין אחידות במדיניות של בתי המשפט השונים. לאור החשיבות שיש ליישוב סכסוכים במשפחה בהסכמה, דעתי היא כי יש לחייב פנייה לגישור כצעד ראשון בכל תביעה בבית משפט לענייני משפחה ובית דין דתי, לפחות בכל תביעה בעניין משמורת ילדים וסדרי ראייה. במישור המעשי, החיוב לפנות לגישור סביר להניח – כי לאור הניסיון הבינלאומי

יגדיל את מספר הזוגות המגיעים להסדר בהסכמה, ללא צורך בהתדיינות משפטית. בנוסף, וחשוב לא פחות מכך, המסר החברתי והתרבותי שיתקבל מחוק שיקבע "חובת פניה לגישור" בענייני גירושין, ייצור נורמה חברתית חדשה של – יישוב סכסוכים בגירושין "בדרכי נועם" כדרך המועדפת, ויהפוך להיות הכלל כך שההתדיינות המשפטית תהפוך למוצא האחרון. חקיקה בנושא גישור מנדטורי תחייב שיטה של מיון התיקים כדי לנפות את המשפחות שאינן "מתאימות" להליך של גישור. לכל הדעות, אלימות קשה או ממושכת במשפחה, שימוש בלתי מבוקר בסמים או באלכוהול, מחלות נפש והפרעות נפשיות קשות נחשבים כתופעות הפוסלות את השימוש בגישור. כמו כן, יהיה צורך להגדיל את צוותי יחידות הסיוע, להקים יחידת גישור חדשה או לפתח מנגנון מסודר להפניית התיקים למגשרים חיצוניים. חובת השתתפות בתוכנית להדרכת הורים מתגרשים לאחרונה, יחידות הסיוע של בתי המשפט לענייני משפחה החלו להציע סדנאות להורים מתגרשים. מדובר בסדנאות חינוכיות המתמקדות בהורות לאחר גירושין ובצרכים של הילדים במצב החדש. תוכניות מסוג זה פותחו בשנים האחרונות בחו"ל והתקבלו בברכה כתרומה נוספת ליישוב סכסוכים בין הורים בהליכי גירושין. הספרות המקצועית מתארת מודלים שונים של תוכניות הדרכה ובודקת את השפעתן על ההורים שמשתתפים (Kramer et al, 1998; Blaisure & Geasler, 2000; McIsaac & Finn, 1999). התוכניות בחו"ל שונות זו מזו מבחינת אורך התכנית, התכנים והיעדים. החוקרים הגיעו למסקנה שיש להתאים את סוג התוכנית לאוכלוסיות השונות. למשל, הורים בסכסוך חריף זקוקים לתוכניות ארוכות יותר, שיש בהן דגש על רכישת מיומנויות בתקשורת ובמשא ומתן בנוסף לקבלת מידע על הצרכים של ילדים בגילאים שונים. לתוכניות אלה מספר מטרות: תגבור המודעות של ההורים להשלכות התנהגותם על ילדיהם, שיפור התקשורת בין ההורים והורדת עוצמת הקונפליקטים ביניהם. מידת ההשפעה החיובית על המשפחות גדולה יותר בתוכניות ארוכות, אבל גם תוכניות קצרות מסייעות להורים לקבוע הסדרי הורות בהסכמה, ללא צורך בהתדיינות משפטית. שילוב תוכניות הדרכה להורים מתגרשים בבתי משפט לענייני משפחה בחו"ל הפכה פופולרית בעשור האחרון וקיימת מגמה לחייב הורים להשתתף בהן סמוך לכניסתם למערכת המשפטית. רוב התוכניות אינן מלוות במחקר הערכה, אולם באותן תוכניות שבהן בוצע מחקר הממצאים מצביעים על השפעה חיובית. בנוסף לתגבור המודעות של הורים לצרכי הילדים, המידע המועבר בתוכניות אלו מדרבן הורים לקבוע הסדרי הורות בהסכמה. מדווח שבמחוז מסוים בקליפורניה, בעקבות השתתפות בתכנית הדרכה בת שלושה מפגשים, 25% מהתיקים מגיעים להסדר הורות מוסכם ללא סיוע נוסף משירותי בית המשפט (Deutsch, 2003). (בישראל, מעט מהמתדיינים משתתפים בקבוצות הדרכה. הסיבות למיעוט המשתתפים נעוצות בחוסר מודעות לקיומן של הקבוצות כמו גם בעובדה כי ההשתתפות היא על פי בקשת ההורים. במצב זה ייתכן, כי דווקא האנשים המתמודדים עם בעיות קשות, הזקוקים ביותר למידע ולהנחיות ברורות, אינם

משתתפים בתכניות הנ"ל. לכן, כדי למתן קונפליקטים ולהקל על ילדי המתגרשים, יש מקום לחייב השתתפות בתכניות הדרכה שכאלה על פי חוק. הסדרת מזונות ילדים ללא התדיינות לפי הנתונים של הנהלת בתי המשפט, 41% מתיקי משפחה בשנת 2002 היו בנושא "מזונות ומדור" (הטווח היה בין 28% בחיפה לבין 48% בשלוש ערים אחרות. במדינות רבות בארה"ב ובארצות אחרות בעולם, הפכו את חישוב המזונות לפרוצדורה אדמיניסטרטיבית במקום הליך שיפוטי: הסדרת נושא המזונות ומדור נעשית בהתבסס על נוסחה המביאה בחשבון את כל הנתונים הרלוונטיים (מספר הילדים, גיל הילדים, הכנסות ההורים, עלות המחיייה ועוד). אין ספק כי דרך שכזו תפחית עומס מיותר מהשופטים ותקטין את ההוצאות ועגמת-הנפש של בני-הזוג. במקומות אשר בהם אימצו את השיטה החדשה, הקימו מחלקה מיוחדת (בתוך או ליד בית המשפט) שתפקידה לסייע לבני-הזוג לחשב את הסכום לפי הנתונים האישיים שלהם ובהתאם לחוק. זוגות יכולים לקבוע כל סכום שנראה להם (בהסכמה), אבל במקרים שבהם אין הסכמה, "מחלקת המזונות" מדריכה אותם ואף קובעת עבורם את סכום המזונות. עורכי-דין שינויים באתיקה מקצועית – חובת יידוע על ידי עורכי דין כל עוד חובת פנייה לגישור אינה על פי חוק, האם רצוי אפוא לחייב עורכי-דין, על פי חוק או מכוחם של כללי האתיקה, ליידע את לקוחותיהם על אודות הדרכים החלופיות ליישוב סכסוכים, שניתן לפנות אליהם לפני הגשת התביעה נגד בן המשפחה. מעט עורכי-דין מיידעים את לקוחותיהם אודות האופציה של גישור או של הגשת תובענה ליישוב סכסוך במקום הגשת תביעה נגד בן/בת הזוג (סעיף 258כ בתקנות סדר הדין האזרחי, תיקון מס' 2, התשנ"ו – 1995). החוק הפדראלי בקנדה מחייב עורכי-דין ליידע את הלקוחות שמתגרשים אודות שירותי גישור בקהילה (Canada Divorce Act, 1986). ההצדקה לקביעת חובה זו נובעת מכך שמצד אחד, לעורכי-דין יש השפעה חזקה על הלקוחות הפונים אליהם בשעת משבר ומצד שני, עורכי-דין מתפרנסים מהתדיינות משפטית ומההליכים ככל שהם מתמשכים. לאור החשיבות שבני-זוג יפנו לגישור בתחילת דרכם במסלול הגירושין, קיים צורך לחייב עורכי-דין ליידע את בני-הזוג אודות האפשרות של גישור טרם הגשת תביעות. בגלל הבעיה הישראלית – מרוץ הסמכויות – רצוי שחייב היידוע יתיחס גם לאפשרות של גישור טרם פתיחת הליכים וגם לאפשרות לפתוח הליכים באמצעות הגשת תובענה ליישוב סכסוך. לפי הנחיות לשכת עורכי הדין באונטריו, קנדה (Law Society of Upper Canada), חובתו האתית של עו"ד להסביר ללקוחותיו על האפשרות של מיס"ב (מנגנוני יישוב סכסוכים בהסכמה – בלעז ADR) כדלקמן: "The lawyer should consider the appropriateness of ADR to the resolution of issues in every case and, if appropriate, the lawyer should inform the client of ADR options and, if so instructed, take steps to pursue those options." (Rule 10, paragraph 6A of the Commentary). בשנת 1991, ארגון עורכי-הדין העוסקים בדיני משפחה בארה"ב (American Academy of Matrimonial Lawyers) פרסם

קוד אתי שחל על חברי הארגון בנוסף לקוד האתי של כלל עורכי-הדין בארצות הברית. ההנחיות המופיעות בקוד האתי וההסברים הנלווים מדגישים את הצורך להתחשב בטובת הקטינים. מצוין בהם, למשל, כי על עורכי דין להיות בקיאים בדרכים חלופיות ליישוב סכסוכים ולעודד יישוב סכסוכים משפחתיים באמצעות משא ומתן, גישור או בוררות. בייצוג הורה, על עורך-הדין להתחשב ברווחת הילדים. עוד נכתב בהנחיות, כי אין מקום לתביעות בנושאי משמורת או סדרי ראייה הנובעים משיקולים כלכליים או בצורך בנקמה. לאחרונה נעשו מספר שינויים בקוד האתי של לשכת עורכי הדין בארה"ב הנוגעים לשימוש ב-ADR (American Bar Association, 2002). לגבי מתן מידע וייעוץ ללקוחות הנוגע לדרכים חלופיות ליישוב סכסוכים, הלשכה האמריקנית נקטה בעמדה פחות נחרצת מאשר הלשכה הקנדית, אך בהכונה ברורה: Rule 1.4 COMMUNICATION Paragraph (a) (2): A lawyer shall reasonably consult with the client about the means by which the client's objectives are to be accomplished. בהמשך לכלל 2.1 (Advisor), הערה 5 (Offering Advice) מציין: "when a matter is likely to involve litigation, it may be necessary under Rule 1.4 to ...." inform the client of forms of dispute resolution that might constitute reasonable alternatives to litigation. A lawyer....may initiate advice to a client when doing so appears to be in the client's interest". כללי האתיקה של הלשכה האמריקנית מתייחסים לעריכת דין בכלל, לא רק לדיני משפחה. רצוי שלשכת עורכי-הדין בישראל תשקול הכנסת סעיפים דומים בקוד האתי שלה כדי לעודד עורכי-דין לבחון את כל החלופות ליישוב סכסוכים יחד עם הלקוח. צעד זה חיוני ביותר לגבי סכסוכי משפחה. שינויים בהגדרת התפקיד שיטה חדשה של ייצוג. בשנים האחרונות, מתפתחת בקרב עורכי-דין בצפון אמריקה גישה הנקראת "collaborative law" - "משפט שיתופי" (Tesler, 2001, זיידל, 2002א'; זיידל, 2002ב'). משפט שיתופי מצטרף לשורה של חלופות ליישוב סכסוכים. להבדיל מגישור או בוררות, זו חלופה הרלוונטית לעורכי-דין בלבד. מדובר בסוג של ייצוג משפטי המאמץ עקרונות ודרכי חשיבה מתחום הגישור. מטרתו של "משפט שיתופי" היא להגיע להסדר מוסכם באמצעות משא ומתן בין הצדדים בליווי באי כוחם בלי "איום" של הליכים משפטיים ברקע. "באי-כוחם" של הצדדים מגבילים את עצמם מראש מלהגיע לבית המשפט, ובדרך זו הם מונעים את האפשרות של התדיינות משפטית כאופציה במסגרת טיפולם בתיק. בתנאים אלה, לעורכי-הדין אינטרס משותף ליישב את העניינים בין בני-הזוג בשיתוף פעולה ובהסכמה. שינוי זה בתפיסת תפקיד עורך-הדין התפתח בעקבות עשרות שנות ניסיון עם גישור וחלופות אחרות ליישוב סכסוכים. בישראל, עורכי הדין נמצאים בתחילת התהליך של הכרה ו"עיכול" יתרונותיו המיס"ב, ולכן מוקדם בשלב זה, לחשוב על תנועה מקומית של גישה שיתופית בקרב עורכי-הדין. יחד עם זאת, השיטה בהחלט מתאימה לישראל כי היא משלבת חלקים של הליך הגישור יחד עם הקטנת הסיכון של מרוץ הסמכויות. בעוד שבגישור, אף שקיימת התחייבות

הדדית לא לפתוח בהליכים משפטיים אחד נגד השני כל עוד הגישור נמשך, האיום נמצא ברקע במצב שבו לא תמיד קיים אמון הדדי בין בני-זוג העומדים להיפרד. בשיטת הייצוג השיתופי, המחויבות של הצדדים מחוזקת ע"י המחויבות של באי כוחם לא לפתוח הליכים בערכאה כלשהי. למרות שקיימת אפשרות להפסיק את תהליך הייצוג השיתופי לפני שיושג הסדר, הסיכויים לכך קטנים יותר מאשר בהליך הגישור. גמישות במתן שירותים משפטיים. שינוי נוסף ביחס לשירותים המוצעים על ידי עורכי דין ללקוחות, שמתרחש בקרב קהיליית עורכי-הדין בארצות הברית מכונה "unbundling" – "פירוק החבילה" (Mosten, 1994). הנושא עומד לאחורונה על סדר היום של לשכת עורכי הדין האמריקאי (Family Court Review, 2002). הרעיון מבוסס על הפרדת השירותים שמספק עורך-דין, המאפשרת ללקוח לשכור רק את השירותים בהם הוא מעוניין, זאת להבדיל מהגישה המוכרת של "הכל-או-לא-כלום" ("הכל" = ייצוג מלא, כל הטיפול בתיק הגירושין מההתחלה עד הסוף). בגלל העלות הגבוהה של ייצוג משפטי מלא, אנשים רבים בוחרים לעבור הליכים משפטיים ללא ייצוג משפטי, תופעה הפוגעת לעיתים במתדיינים עצמם וגם בקהילת עורכי-הדין. ב"פירוק החבילה", הלקוח שומר על שליטה בהליך, ויחד עם זאת, הוא יכול לקבל מידע, ייעוץ ואף סיוע משפטי ממשי לפי הצורך. באנגליה, מדיניות הממשלה מבדילה בין תפקיד עורך-הדין כמייצג צד לבין תפקיד עורך-הדין כיועץ-מלווה בהליך של גישור. במסגרת מתן סיוע משפטי לנזקקים, הממשלה משלמת את מלוא שכר הטרחה של עורך-הדין המלווה בן-זוג בהליך של גישור; בייצוג משפטי, הממשלה מעניקה ללקוח הלוואה שיש להחזיר לאחר חלוקת הרכוש של בני-הזוג. זו דרך עקיפה לעודד את השימוש בגישור בקרב הנזקקים לסיוע משפטי מטעם המדינה. בית המשפט המגמה בבתי משפט בעולם היא למצוא דרכים יעילות לשרת את צרכי המשפחות הנמצאות במסלול של פירוק התא המשפחתי. הספרות המקצועית מצביעה על שתי מסקנות בסיסיות: (1) המתדיינים זקוקים למידע מקיף ולסיוע בשלבים המוקדמים ביותר לאחר פתיחת התיק בבית המשפט; (2) חשוב להפנות את כל המתדיינים שעשויים להפיק תועלת מגישור לשירותי גישור בשלב המוקדם ביותר בהליך המשפטי (Zuberbuhler, 2001; Williams & Buckingham, 2001). כמו כן, קיים צורך לתהליך מקדמי שיזזה את המשפחות הזקוקות לאבחון מקצועי וטיפול מיוחד (לדוגמה, משפחות שקיימת בהם אלימות סמויה ורמת קונפליקט גבוהה). בתי משפט לענייני משפחה ברחבי העולם עוברים גם שינוי מבחינת ריבוי השירותים שהם מציעים ללקוחות, במטרה למתן וליישב קונפליקטים ולהפחית למינימום את מספר המקרים הדורשים התערבות שיפוטית. בדו"ח העוסק בשיפור הטיפול בענייני משפחה באוסטרליה (Family Law Pathways Advisory Group, 2001), הגדירו את התפקידים העיקריים של המערכת כדלקמו: (1) מתן הדרכה לקהילה ולאנשי מקצוע לגבי התוצאות הרצויות בעקבות גירושין; (2) מתן מידע למשפחות, שהוא נגיש, מקיף וממוקד; (3) הערכה והפניה המצוי בכל נקודת כניסה למערכת, המאפשרת למשפחות לבחור את

השירותים העונים על צרכיהם; (4) התערבויות מקצועיות המסייעות למשפחות לקבל החלטות (שירותים מקיפים הכוללים ייעוץ, גישור והתדיינות משפטית כשנדרש); (5) תמיכה מתמדת, הניתנת למשפחות לאחר הפירוד ובעקבות קבלת ההחלטות. לפי התפיסה הזאת, בית המשפט הינו חלק ממערכת רחבה בחברה, מערכת הכוללת עורכי-דין פרטיים ושירותי טיפול בקהילה, והכרעה משפטית תופסת מקום קטן יחסית ליד שירותים רבים המסייעים למשפחות במשבר. הדו"ח האוסטרלי מתאר מסלולים שונים (pathways) העשויים להתאים למשפחות המגוונות המגיעות לבית המשפט: (1) מסלול עזרה עצמית הכולל קבלת מידע, הדרכה הורית וייעוץ משפטי; (2) מסלול תמיכה, הכולל קבלת מידע, הדרכה הורית, שירותי טיפול, גישור, יעוץ כלכלי, ייעוץ משפטי ממוקד ועוד; (3) מסלול התדיינות משפטית הכולל מידע, הדרכה הורית, ייצוג משפטי והליכים משפטיים. בית המשפט לענייני משפחה בישראל הינו מוסד חדש (יחסית) וקיימת בו פתיחות לאמץ רעיונות חדשים כדי לשפר את הטיפול במשפחות המתמודדות עם גירושין ועם סכסוכים אחרים. מומלץ לשקול את ההמלצות של בעלי ניסיון בארצות אחרות. שירותים חברתיים וטיפוליים לשירותים חברתיים מקום חשוב בטיפול במשפחות הנמצאות בשלבי גירושין השונים: לפני קבלת ההחלטה להתגרש, במהלך תהליך הגירושין ולאחר פירוק התא המשפחתי. בשל חשיבות ההיבטים הרגשיים והבין-אישיים בסכסוכי משפחה, הקימו "יחידות סיוע" שליד בית המשפט לענייני משפחה בישראל (אלדר ואחרים, 2000), שמטרתן הן: לסייע למשפחות הנמצאות בהתדיינות משפטית (ומופנות ע"י השופט); לסייע לבית המשפט במילוי תפקידו תוך שילוב היבטים טיפוליים, משפחתיים ורגשיים; ולסייע בשמירת צרכיהם של ילדים במהלך סכסוכים משפחתיים. שירותים חברתיים, הן במסגרת בית המשפט והן בקהילה, כוללים שירותי ייעוץ וטיפול, שירותי גישור, קבוצות תמיכה להורים ולילדים, סדנאות הדרכה להורים מתגרשים וסיוע במצבי אלימות במשפחה ובעיות קשות בתחום יחסי הורים-ילדים. הזיקה בין טיפול לבין יישוב סכסוכים במשפחה חלק מהפונים לבית המשפט זקוקים לשירותי ייעוץ וטיפול בעיות אישיות, זוגיות ומשפחתיות. הגשת תביעות בבית משפט לענייני משפחה היא קריאה לעזרה ולא תמיד מצביעה על סוף הנישואין. ישיבת הערכה, סמוך לפתיחת התיק, עשויה לאבחן את הצרכים האמיתיים של בני המשפחה, צרכים הדורשים טיפול ולא הליכים משפטיים. כמו כן, במקרים רבים נחוץ השילוב של טיפול והליכים משפטיים גם יחד. זיהוי של בעיות קשות אצל ילדי בני-הזוג מצביע על צורך בהתערבות מיידית של אנשי טיפול, אם בתוך המערכת המשפטית או מחוצה לה. התערבות טיפולית מוקדמת עשויה לתרום לשלום המשפחה ולשלום בני המשפחה כיחידים. לפעמים הטיפול נועד לסייע למתדיינים להשלים עם ההחלטה של בן/בת הזוג להתגרש. אנשים שאינם בשלים לגירושין מקשים על ניסיונות ליישב קונפליקטים בסוגיות הנובעות מהפירוד (משמורת, מזונות וחלוקת רכוש). במשפחות שבהם הקונפליקטים נמשכים וסוגיות הגירושין אינן נפתרות, או במקרים שבהם ההורים

ממשיכים לריב על אף הסדר הגירושין, בדרך כלל הקונפליקטים הם ביטוי למצוקה נפשית הדורשת טיפול נפשי. אם הסכסוכים גורמים לתביעות חוזרות בבית משפט, ייתכן שהשופט צריך לחייב את הצדדים לפנות למסגרת טיפולית. סוג הטיפול צריך להתאים לצורכי המשפחה המסוימת (Johnston & Roseby, 1997; Johnston & Campbell, 1988; et al, 2001). שירותים מיוחדים למשפחות "קשות" מרכזי קשר הורה-ילד. בחו"ל וגם בישראל, שירותי הרווחה בקהילה כוללים מערכת של מרכזי קשר הורה-ילד. במרכזים אלה, מתקיימים ביקורים בין ילדים לבין ההורה שאינו גר אתם. המפגשים מתקיימים תחת הפיקוח וההדרכה של עובדת-סוציאלית. נעזרים במרכזי קשר במקרים שיש בהם צורך לבנות, לשקם או להשגיח על הקשר בין הילד לבין אחד ההורים. לפעמים משתמשים במרכז הקשר רק כמקום להעברת הילד מהורה להורה בצורה רגועה, המונעת את חשיפת הילד לקונפליקטים בין שני הוריו הנוטים להתפרץ כאשר הם נפגשים פנים מול פנים. השימוש במרכזי קשר מאפשר קשר בין ילדים להוריהם בתנאים המגינים על בטחון הילדים. נוכחות עובדת הסוציאלית מאפשרת הערכה מקצועית מתמשכת לגבי הקשר הורה-ילד, הערכה המסייעת לשופט הנדרש לקבל החלטה בעניין המשך הקשר בין הילד להורה בתנאים "רגילים" (מחוץ למרכז קשר). סוג אחר של מרכזי קשר שקיים בחו"ל אך לא בישראל, הוא מקום מפגש להורים "רגילים", שאינם גרים עם הילדים וזקוקים לתנאים הולמים לזמן שהיה איתם ("שעות הביקור"). אבות, שגרים רחוק מילדיהם או שתנאי המגורים שלהם אינם מאפשרים לארח ילדים קטנים, יכולים להעזר במרכזי קשר הפתוחים לכל הורה גרוש. במרכזים אלה, ישנם צעצועים וציוד חיוני לכל הגילאים ואף פינת בישול להכנת ארוחה קלה. המרכזים מופעלים במטרה לעודד ולהקל על הקשר בין הורים גרושים לילדיהם. מתאם-הורות. תפקיד "מתאם-ההורות" (parenting coordinator) פותח בשנים האחרונות בארצות הברית כמענה לצרכים המיוחדים של משפחות בקונפליקט חריף (Baris et al, 2001)). תפקיד זה מוגדר בחוק בצורות שונות במדינות שונות. הרעיון הבסיסי הוא לספק "כתובת" קבועה להורים, מחוץ לכותלי בית המשפט, המסייעת לפתור את הבעיות המתעוררות ביניהם בצורה יעילה ומיידית. ההורים משלמים עבור זמנו של בעל מקצוע המשמש כמגשר זמין וכ"פותר בעיות" עבורם. תפקיד מתאם-ההורות מוסכם על פי חוזה אישי העשוי להשתנות ממקרה למקרה. בדרך כלל, השימוש במתאם-הורות נעשה על פי צו בית-משפט, או ביוזמת השופט או בעקבות בקשת ההורים. בדרך כלל, מתאם-ההורות נכנס לתמונה בתקופה שלאחר קביעת הסדר הורות סופי על ידי בית המשפט. עבודתו של מתאם-ההורות הינה ממומנת על ידי ההורים לפי תעריף לשעה המוסכם מראש. למתאם-ההורות תפקידים רבים ומגוונים. הוא מהווה "מחנך" לגבי צרכי הילדים והשפעת הקונפליקט עליהם והוא מבצע, לפי הצורך, הפניות למטפלים, לעורכי-דין ולשירותים אחרים. כאשר מתעוררים קונפליקטים בין ההורים בכל נושא הקשור לילדים, מתאם-ההורות ישמש, קודם כל, כמגשר. בדרך כלל, יש לו סמכות

לכפות פתרון על ההורים במידה והם אינם מגיעים להסכמה באמצעות הליך הגישור. השימוש ב"גיש-בור" (med-arb) מותנה בכך שההורים הסכימו מראש להעניק לו סמכות לפסוק. הניסיון מראה שמשפחות, הנוטות לריב על כל דבר ובאופן עקשני, זקוקות להתערבות סמכותית של איש מקצוע המכריע לפי טובת הילד. לפעמים עיקר התפקיד של המתאם הוא לשמש ערוץ תקשורת בין ההורים שאינם מסוגלים לתקשר באופן ישיר בגלל רמת עוינות גבוהה. המתאם מתפקד לפעמים כ"מאמן" המלמד הורים כיצד לדבר ולנהל משא ומתן ביניהם. באופן דומה, הוא משמש ערוץ תקשורת בין ילדים להורים. מתאם-ההורות משמש לעיתים כמעין סגור של הילד בשיחות עם ההורים. למרות שעבודתו של מתאם-ההורות עיקרה מתבצע מול ההורים, הרי שיש לו תפקיד חשוב גם בהקשר לילדים. הוא ייפגש עם הילד(ים) בתחילת התהליך כדי להעריך את צרכיו, את יכולת ההתמודדות שלו, את תגובותיו לגירושין, הצורך בטיפול ועוד. בהמשך, הוא יפגוש את הילד באופן תקופתי כדי להתעדכן בעניין הסתגלות הילד למצב. מתאם-ההורות משמש כ"מאמן" המסייע לילד להסתדר במצבי קונפליקט ולהוציא את עצמו מחוץ לקונפליקטים של ההורים. כמו כן, ההסדר יכול לאפשר לילד לפנות אליו באופן חופשי כדי לדון בבעיה מסוימת. הרעיון של מתאם-הורות צמח כדי למצוא מענה למשפחות שחוזרות לבית-המשפט פעם אחרי פעם עם סכסוכים בעניין משמורת והסדרי קשר לאחר הגירושין וגם למשפחות שממשיכות לנהל קונפליקטים, ללא התדיינות חוזרת, אבל על גב ילדיהם. במילים אחרות, זהו ניסיון נוסף להקל על ילדים הנמצאים בשדה קרב גם לאחר הגירושין. תפקיד מתאם-הורות, במתכונת האמריקנית, אינו קיים בישראל, אבל תפקיד דומה הוטל, במקרים מסוימים, על פקידי סעד לסדרי דין, כחלק מעבודתם. גם בישראל, מילוי תפקיד כזה נעשה על פי החלטת שופט. מה ההבדל בין השיטה הישראלית והשיטה החדשה של ארה"ב? בישראל, המשפחה אינה בוחרת את איש המקצוע, אינה קובעת את גבולות הסמכות של פקיד הסעד ואינה משלמת עבור השירות. כמו כן, פקיד הסעד מתערב יותר כבורר מאשר כמגשר-בורר. בנוסף, פקיד הסעד מזוהה עם המערכת המשפטית ובעל כוח רב כזרוע של בית המשפט. לעיתים קורה כי בעקבות כתיבת התסקיר, נוצרים מתחים בין ההורים לפקיד הסעד שטיפול בתיק וקשה להניח כי הוא יהיה מקובל עליהם כמתאם-הורות. רצוי שהזוג יפתח דף חדש עם איש מקצוע שלא היה מעורב בתקופת המאבק על תנאי הגירושין. מתאם הורות פרטי, אשר ניתן לשכור את שירותיו, הוא רעיון הראוי בדיקה גם בישראל, על אף המנגנון הקיים של פקידי הסעד. מודל התערבות רב-מימדי הסקירה לעיל תיארה דרכים שונות שפותחו על ידי אנשי מקצוע אשר נועדו לצמצם וליישב קונפליקטים שעלולים לפגוע בילדי בני זוג המתגרשים. אף התערבות אינה תרופת פלא ואינה עומדת לבד. טובת הילדים דורשת מודל התערבות רב-ממדי: חקיקה המעודדת יישוב סכסוכים בדרכי שלום, עורכי-דין המתחשבים ברווחת הילדים, קבוצות הדרכה להורים המתגרשים, שירותי גישור ליישוב סכסוכים בהסכמה, אבחון מקצועי

בשלבם המוקדמים של הליכי גירושין, הכרעה תוך זמן סביר, מרכזי קשר הורה-ילד בקהילה, שירותי טיפול ומתאמי-הורות. ביצוע מודל רב-ממדי של שיתוף פעולה בין כל הגורמים המעורבים בהליכי גירושין עשוי לצמצם את הקונפליקטים, ובכך יתרום לבריאותם הנפשית של ילדי הזוגות המתגרשים. מקורות אלדר, ד., דהן, ר., נבו, ח. וע. ענבר (2000). יחידות הסיוע שליד בתי-המשפט לענייני משפחה. חברה ורווחה, כ, 4, 499-518. זיידל, סוזן (1993). גירושין בדרך אחרת. גישור כאמצעי לגירושין בכבוד. הוצאת אור-עם. זיידל, סוזן (2001). המדריך לגישור ולהסדרי גירושין. הוצאת הסכמות. זיידל, סוזן (2002א). הליך חדש: "משפט שיתופי" בסכסוכי גירושין. נקודת גישור, גיליון מס' 5, 14-15. זיידל, סוזן (2002ב). "משפט שיתופי" – שיטה חדשה ליישוב סכסוכים. דין ואומר, גיליון מס' 13, 58-59. תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו – 1995.

American Academy of Matrimonial Lawyers (1991): *Bounds of Advocacy*. American Academy of Matrimonial Lawyers Standards of Conduct. American Bar Association. Model Rules of Professional Conduct. 2002 Edition. Ayoub, C., Deutsch, R. & Maraganore, A. (1999): Emotional distress in children of high-conflict divorce: the impact of marital conflict and violence. *Family and Conciliation Courts Review*, 37 (3), 297-314. Baris, Mitchell A., Coates, Christine A., Duvall, Betsy B., Garrity, Carla B., Johnson, Elaine T. and La Crosse, E. Robert (2001): *Working with High-Conflict Families of Divorce. A Guide for Professionals*. Jason Aronson, Inc.: Northvale, New Jersey. Blaisure, K. R. & Geasler, M. J. (2000): The divorce education intervention model. *Family and Conciliation Courts Review*, 38 (4), 501-513. Canada Divorce Act, 1986, Statutes of Canada, s.9 (1)(b). Deutsch, Robin (2003): Unofficial (unpublished) report of the Family Services Intake Assessment Project (personal communication). *Family Court Review*, 40 (1), January 2002. Special Issue: Unbundled Legal Services and Unrepresented Family Court Litigants. Family Law Pathways Advisory Group (2001). *Out of the Maze. Pathways to the future for families experiencing separation*. Report of the Family Law Pathways Advisory Group, Commonwealth of Australia. Johnston, Janet R. and Campbell, Linda E. G. (1988): *Impasses of Divorce. The Dynamics and Resolution of Family Conflict*. The Free Press: New York. Johnston, Janet R. and Roseby, Vivienne (1997): *In the Name of the Child. A Developmental Approach to Understanding and Helping Children of Conflicted and Violent Divorce*. The Free Press: New York. Johnston, J. R. and others (2001): Therapeutic work with alienated children and their families. *Family Court Review*, 39 (3), 316-333. Kramer, K.M., Arbuthnot, J., Gordon, D. A., Rousis, N. J. & Hoza, J. (1998): Effects of skill-based versus information-based divorce education programs on domestic violence and parental communication. *Family and Conciliation Courts Review*, 37 (4), 504-513. Lamb, M.E., Sternberg, K. J. & Thompson, R. A. (1997): The effects of divorce and custody arrangements on children's behavior, development and adjustment. *Family and Conciliation Courts Review*, 35 (4), 393-404. Law Society of Upper Canada: Rules

of Professional Conduct. Mclsaac, H. & Finn, C. (1999): Parents Beyond Conflict: A cognitive restructuring model for high-conflict families in divorce. Family and Conciliation Courts Review, 37 (1), 74-82. Mosten, Forrest S. (1994): Unbundling of legal services and the family lawyer. Family Law Quarterly, 28, 421-423. Tesler, Pauline H. (2001): Collaborative Law. Achieving effective resolution in divorce without litigation. American Bar Association. Williams, Sondra and Buckingham, Sharon (2001): Family court assessment. Dissolution of marriage in Florida – preliminary assessment findings. Family Court Review, 39 (2), 170-184. Zuberbuhler, Jayne (2001): Early intervention mediation: the use of court-ordered mediation in the initial stages of divorce litigation to resolve parenting issues. Family Court Review, 39 (2), 203-206

ד"ר סוזן זיידל, פסיכולוגית, מגשרת ומנהלת משותפת של " הסכמות בגישור" – המרכז הישראלי להכשרת מגשרים, עוסקת בטיפול פסיכולוגי ובגישור בענייני משפחה.